

Kine Tjønnstø

Norsk er et V2-språk

Forklaring for norsklærere og elever på ungdomsskolen

Mai 2019

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Det humanistiske fakultet
Institutt for design

Bacheloroppgave

2019

Kine Tjønnstø

Norsk er et V2-språk

Forklaring for norsklærere og elever på ungdomsskolen

Bacheloroppgave
Mai 2019

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Det humanistiske fakultet
Institutt for design

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Innhold.....	1
Innledning	2
DEL 1: Struktur og teoretiske valg.....	2
Kunnskapsløftet og Fagfornyelsen	3
Morsmål og andrespråkstilegnelse.....	4
DEL 2: Norsk er et V2-språk.....	6
Setningsanalyse.....	6
Inversjon.....	7
Helsetninger og leddsetninger	8
SVO-språk og V2-regelen.....	8
Finite og infinitte verb.....	9
Subjunksjon.....	10
Nektingsadverbet «ikke»	11
Unntak.....	11
Kilder	13

Innledning

Norskfaget i grunnskolen er et omfattende fag, og en sentral del av det omfatter språkets grammatikk. I ungdomsskolens læreplan for norskfaget står det flere steder og på ulikt vis at de skal beherske det norske språk. Blant annet står det at de skal «*skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium*» (Utdanningsdirektoratet, 2013, Skriftlig kommunikasjon). Gjennom tale, skrift og andre medier skal de altså uttrykke seg og tilpasse språket til målgruppen de ønsker å nå frem til (Utdanningsdirektoratet, 2013). Og uansett hvem de ønsker å nå frem til er grammatikk en viktig del av helheten og derfor også beherskelsen. Dette er allerede en viktig del av læreplanen, og det vil den være fremover også, når læreplanene nå fornyes. I Fagfornyelsen kommer det kjerneelementer som er overordnet selve læreplanene, og i norskfaget kommer sannsynligvis kjerneelementet *språket som system* inn (Utdanningsdirektoratet, 2018). Som også navnet tilsier vil det å forstå språkets struktur være viktig. Og for å forstå det norske språks system er det blant annet viktig å kunne V2-regelen. Denne oppgaven vil derfor ta for seg V2-regelen og forklare den både for norsklærere og elever: Del 1 er tiltenkt læreren og del 2 er tiltenkt elevene. Del 1 forklarer teoretiske valg knyttet til oppgaven samt noen V2-relevante utdypinger til hjelp og oppfrisking for læreren. Del 2 består av introduksjonsteksten om V2-regelen, som forklarer regelen samt en del tilknyttede begreper. Til sammen utgjør denne oppgaven altså et verktøy tiltenkt norsklærere på ungdomsskolen, som både inneholder læringsressurser for elevene og en utfyllende «brukermanual» for læreren.

DEL 1: Struktur og teoretiske valg

Som lærer i grunnskolen jobber man faglig ut fra kompetansemålene i læreplanen. Derfor tar denne teksten også utgangspunkt i læreplanen for norskfaget. De nye læreplanene tilknyttet Fagfornyelsen er ikke ferdige enda, og derfor heller ikke publisert. Det vil si at denne teksten tar utgangspunkt i Kunnskapsløftet fra 2006, som brukes i skolen dag.

Den generative grammatikken har hatt en stor utvikling gjennom sin tid, men det som presenteres i denne teksten, og som teksten går ut ifra, er teorier av nyere dato. Det går ikke nærmere inn på hypoteser og begrunnelser utenom at teorien presenteres, siden det ikke er relevant nok for teksten videre. I tillegg presenteres også noen problemer tilknyttet V2-regelen, som kan oppstå for andrespråksinnlærere. Det fordi en som norsklærer kan undervise

elever med et annet morsmål enn norsk, og disse eksemplene vil kunne være til nytte for læreren.

I introduksjonsteksten til elevene finnes det noen fotnoter. Disse er ikke ment å være med i teksten som elevene får tildelt. Fotnotene er bare der for å henvise til kilder for deg som leser del 1 av oppgaven.

Kunnskapsløftet og Fagfornyelsen

Kunnskapsdepartementet og dets underlagte forvaltningsorgan Utdanningsdirektoratet jobber nå med å fornye alle læreplaner, og de nye planene forventes å tas i bruk høsten 2020 (Kunnskapsdepartementet, 2018). De viktigste endringene for grammatikkdelen i norskfaget er at det i Fagfornyelsen kommer et eget kjerneelement som omhandler *språket som system og mulighet* (Utdanningsdirektoratet, 2018, pkt. 2.5). Kjerneelementene viser til det som er mest sentralt i fagene, og er overordnet selve læreplanene (Kunnskapsdepartementet, 2018, Fakta). Og under kjerneelementet *språket som system og mulighet* står de grammatiske og estetiske sidene av språket i fokus. Elevene skal utvikle kunnskap om og ferdigheter i disse fagområdene, og for grammatikkinnlæringen på ungdomsskolen er setningsanalyse, ortografi, tegnssetting og tekstbinding fremhevet som sentrale begreper (Utdanningsdirektoratet, 2018, pkt. 2.5).

Grammatikken står ikke nevnt med egne ord i Kunnskapsløftets læreplan og kompetansemål for norskfaget. Men i tillegg til tidligere gitte eksempler står det at ungdomskoleelevene skal «kunne uttrykke seg med et variert ordforråd og mestre formverk, ortografi og tekstbinding» (Utdanningsdirektoratet, 2013, Skriftlig kommunikasjon). Grammatikken er altså viktig fra før også, men fremheves noe mer i Fagfornyelsen.

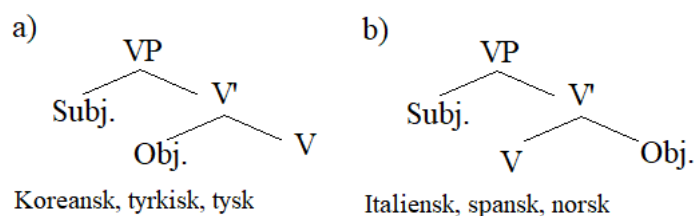
I læreplanen står det ikke noe konkret om hva elevene skal lære i norskfaget av grammatikk. Dette gjelder både for ungdomsskolen og alle andre trinn. Men V2-regelen vil uansett være den samme før og etter fornyelsene, og den vil fremdeles være like viktig for setningsstrukturen generelt. På grunn av det vil sannsynligvis denne introteksten også kunne brukes både før og etter Fagfornyelsen. I tillegg til at selve regelen blir forklart i teksten vil det også være behov for å forklare noen tilknyttede begreper. Den fungerer derfor som en oppslagstekst hvor elevene kan lete fram informasjon når de trenger den. Siden det er mer som forklares enn bare regelen i seg selv vil det også være en brukstekst for elever på flere nivåer.

Morsmål og andrespråkstilegnelse

Ifølge den generative grammatikken tilegner mennesket morsmålet sitt på en annen måte enn de senere språkene det tilegner seg. I den generative grammatikken antar man at strukturene som en finner i språket viser til en kognitiv grammatisk kompetanse som hver enkelt språkbruker innehar, og som er en del av menneskets språkevne (Åfarli, T. A. og Eide, K. M., 2003, s. 16). Denne kompetansen kalles en internalisert grammatikk og det er den som produserer språkstrukturer og generer/ spesifiserer grammatiske mønstre i språket (Ibid.). En antar også at den generative grammatikken er medfødt og universell, og at reglene i universalgrammatikken er nokså generelle og enkle (Eide, K.M. og Busterud, G., 2015, s. 32). Det går an å tenke på disse parameterne som brytere på et innebygd bryterpanel, hvor ulike språk har disse bryterne i ulike stillinger. En kan se for seg at bryterne står i nullposisjon når et barn fødes, også posisjoneres de etter hvert som barnet utsettes for språket eller språkene som blir dets morsmål (Eide, K.M og Busterud, G., 2015, s. 33).

Etter hvert som barnet blir eldre blir det vanskeligere å tilegne seg nye språk. Det er ikke helt klart hvorfor det er sånn, men det faktum at evnen til språktilegnelse blir dårligere etter sjuårsalderen, er tilstede (Eide, K. M. og Busterud, G., 2015, s. 42). Det viser seg også at posisjonene på bryterne i morsmålet har noe å si for språkinnlærernes senere språkinnlæring. Dette er det relevant for språklærere å vite, og i tilknytning til V2-regelen kan blant annet følgende oppleves problematisk:

- En kan anta at språkinnlærerens verbfrase (VP)-skjelett fra morsmålet følger med inn i mellomspråket i en tidlig fase i innlæringen, og at skjelettet så fylles med leksikalske ord fra mellomspråket (Eide, K. M., 2015, s. 139). Her kan en snakke om negativ og positiv transfer, alt etter om trekkene fra morsmålet stemmer overens med målspråket (Eide, K.M., 2015, s. 140).

Figur 1 viser eksempler på språks ordstilling i VP (Eide, K.M., 2015, s. 140)

Undersøkelser viser altså at språkinnlærere som har morsmål med ordstilling som vist i a), og som lærer et språk med ordstilling som vist i b), vil kunne kopiere morsmålet

ordstilling inn i mellomspråket, og derfor potensielt ha problemer med korrekt ordstilling. I så fall er det negativ transfer.

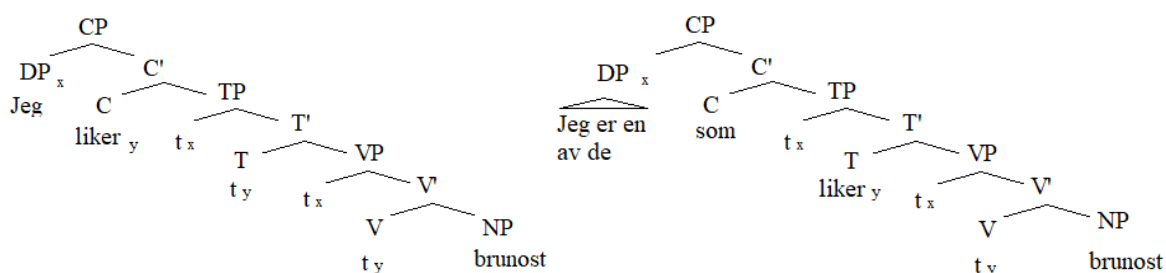
- Det viser seg å være viktig for alle norskinnlærere, uansett morsmål, å kunne avgjøre et verbs finittet. Det er ikke her så viktig at vedkommende klarer å definere et finitt verb, men at hens internaliserte grammatikk klarer å avgjøre hva som er det (Eide, K. M., 2015, s. 168).
- Blant annet russisk språk tillater å utelate verb uten semantisk innhold, som for eksempel «*være*» eller «*er*». Det er ikke mulig på norsk, for vi har kopulativang, som vil si at finitte setninger må ha minst ett (finitt) verb tilstede (Ibid.).

Eksempel: Kaisa er bonde

For norskinnlærere med morsmål uten kopulativang er det altså ikke en selvfølge å ha med «*er*» i eksempelsetningen.

- Det er observert noen gjennomgående strukturer i andrespråksinnlæreres setningsoppbygging, etter som hvor langt de har kommet i prosessen. Her er V2-regelen det siste som faller på plass (Eide, K. M., 2015, s. 171). I denne prosessen er under- og overinvertering vanlige feil å finne:
 - Når et annet setningsledd enn subjektet er tematisert i en fortellende helsetning er det ikke sjeldent at V2-regelen mangler i andrespråksinnlæreres mellomspråk. Dette fenomenet kan kalles *underinvertering* (Ibid.)
 - Det er heller ikke uvanlig at V2-regelen benyttes i leddsetninger, og dette kalles *overinvertering* (Eide, K. M., 2015, s. 173)
- Verbløftingsvansker fra T til C, når det er snakk om trestrukturer i grammatikken, er også svært typisk (Eide, K. M., 2015, s. 176). Regelen sier at V ikke kan flytte opp til C når den plassen allerede er fylt av en subjunksjon.

Eksempel:

Disse trestrukturene viser en helsetning og en leddsetning (merk også at DP-ene og NP-ene ikke er spesifisert fullt ut). Her kan en tydelig se at V kan flytte opp til T, også videre opp til C, men det kan den kun gjøre om plassen ikke allerede er fylt av en subjunksjon.

DEL 2: Norsk er et V2-språk

Denne teksten forklarer en grunnleggende regel for norsk språk og setningsoppbygging: V2-regelen. I tillegg finner du her forklaringer på noen tilhørende viktige begreper.

Setningsanalyse

En setning er bygd opp av setningsledd. Disse leddene kan være enkeltord, fraser eller leddsetninger. De ulike leddene fordeles etter hvilken funksjon de har i betydningen av setningen. For å finne de forskjellige setningsleddene kan en stille seg noen spørsmål, som står skrevet i eksemplene nedenfor. Følg også denne rekkefølgen når du skal analysere en setning:

- **Verbal (V):** Verbet i setningen. Handlingen som blir utført

Eksempel: Grete ^Vkaster ballen

- **Subjekt (Su):** Hvem/ hva som utfører handlingen. Spørsmål: Hvem/ hva + verbalet

Eksempel: ^{Su} Grete ^Vkaster ballen

- **Direkte objekt (DO):** Spørsmål: Hva + verbal + subjekt

Eksempel: ^{Su} Grete ^Vkaster ^{DO}ballen

- **Indirekte objekt (IO):** Spørsmål: Til hvem + verbal + subjekt + objekt

Eksempel: ^{Su} Grete ^Vkaster ^{DO}ballen ^{IO}til Ida

- **Setningsadverbial (SA):** Sier noe om og utfyller verbalet. Modifiserer/ justerer også helsetningen. Står som regel foran verbalet i leddsetninger og bak verbet i helsetninger

Eksempel: ^{Su} Grete ^Vkaster ^{SA}ikke ^{DO}ballen ^{IO}til Ida

Andre setningsadverbialer: heldigvis, vel, tydeligvis, nesten, aldri, alltid

- **Predikatsadverbial (PA):** Når verbalet ikke selv har et semantisk innhold, blir det utfyllt med et predikatsadverbial, som sier noe om subjektet. Spørsmål: Hva + verbal + subjekt

Eksempel: ^{Su} Gutten ^V heter ^{PA} Trygve

Som du ser kan både Su, DO og IO være substantiver. Det er altså viktig å skille mellom setningsledd og ordklasse, og en huskeregel for å huske hva som er hva kan være at et setningsledd består av ord fra en eller flere ordklasser

- **Setningsledd:** Del av setning, som forklarer leddets funksjon i setningen.

Eksempel: Se forklaringer og eksempler over

- **Ordklasse:** Beskriver ordets form. Ord innenfor samme ordklasse bøyes etter samme system og har samme type innhold

Eksempel: Verb, substantiv, adjektiv, adverb og preposisjon

For å finne ut hvilke ord i en setning som hører sammen i samme setningsledd, går det an å prøve å flytte enkeltord fremst i setningen. Hvis setningen ikke gir mening med det ene ordet foran, må det tilhørende ordet flyttes etter.

Eksempel: I møtes vi morgen → I morgen møtes vi

Her ser en tydelig at ordene «i» og «morgen» hører sammen som ett ledd, siden den første setningen ble ugrammatisk (= grammatisk ukorrekt).

Så lenge en behandler «i morgen» som ett setningsledd kan både «i morgen» og «vi» tematiseres (= settes lengst til venstre i setningen). Det er også det som er mest vanlig i norske fortellende helsetninger.

Eksempel: Vi møtes i morgen

Inversjon

Siden leddsetninger fungerer som ledd på samme måte som enkeltord, kan de også tematiseres, som vist i forrige avsnitt. Dette kalles inversjon, som betyr omvendt språkstilling.¹ Ved inversjon står leddsetningen foran helsetningen. Av eksempelet kan du se at subjektet og verbalet i helsetningen bytter plass når leddsetningen står foran helsetningen. Verbalet vil på den måten alltid stå som andre setningsledd.

¹ Kilde: («Inversjon», u.å.)

Su V
Julia synger når hun går hjem

Eksempel: Når hun går hjem, synger Julia

Helsetninger og leddsetninger

Vi skiller mellom helsetninger og leddsetninger, og V2-regelen gjelder som sagt kun for helsetninger. Plasseringen av verbet er altså avgjørende for om en setning er en hel- eller leddsetning:

- Helsetninger er selvstendige setninger, og kan også kalles hovedsetninger. Det at en setning er selvstendig vil si at den har et fullstendig/ avsluttet innhold.²

Eksempel: Su V DO
 Johan liker pizza

- Leddsetninger er setninger som fungerer som ledd i andre setninger, og ble tidligere kalt bisetninger. Leddsetningene kan altså ikke stå alene, siden de ikke har et fullstendig/ avsluttet innhold, som helsetningene har. Her gjelder heller ikke V2-regelen, men noen leddsetninger kan allikevel ha lik struktur. I de tilfellene er det ekstra viktig å se etter subjunksjonene, som innleder leddsetninger³

Eksempel: (Johan sa) Su V DO
 at han liker pizza

SVO-språk og V2-regelen

Når man sier at et SVO-språk er et språk, betyr det at språket har en fast ordstillingsstruktur for fortellende helsetninger. Denne strukturen er subjekt – verbal – objekt, og norsk har denne strukturen i sine fortellende helsetninger. Det samme har blant annet engelsk. Men i motsetning til norsk, så følger ikke det engelske språket V2-regelen. I begge tilfeller står verbalet som andre ledd i setningen, men se på følgende eksempel:

² Kilde: («Hovedsetning», u.å.)

³ Kilde: (Hagemann, K., 2018)

Su V DO
Michael left the room

Su V DO
Michael forlot rommet

Begge setningene viser SVO- struktur. V2-regelen ser også ut til å stemme, siden verbalet står som andre ledd i begge setningene. Men se nå hva som skjer når man setter inn adverbet «*dessverre*»:

Su V DO
Sadly, Michael left the room

Su V DO
Dessverre Michael forlot rommet

I engelsk kan man uten problem legge til adverbet lengst til venstre i setningen, uten å måtte gjøre om på SVO-strukturen. I norsk må man derimot flytte verbet opp til andre ledd for at det skal bli en grammatisk setning, og det er dette som kalles V2-regelen.

V2-regelen gjelder som sagt ikke for leddsetninger. Om setningen i eksemplene over hadde vært en leddsetning, ville verbet ha kommet i tredje ledd (V3), og det hadde sett slik ut:

Eksempel: De fortalte at Michael ¹ dessverre ² forlot ³ rommet

Finitte og infinitte verb

Finitte verb er verb som kan stå alene som verb i en setning, mens infinitte verb er avhengige av et annet verb for at de skal gi mening. Hver setning skal også inneholde kun ett finitt verb, og dersom setningen inneholder to verb er det første finitt, og det andre infinitt.⁴

Tempus er også bestemmende for om verbet er finitt eller ikke:

	+Finitt	-Finitt
+Fortid	Preteritum	Partisipp
-Fortid	Presens	Infinitiv

Tabell 1 viser norske tempusformer og finittethet⁵

⁴ Kilde: (Eide, M.K., 2015, s. 148)

⁵ Kilde: (Eide, M. K., 2015, s. 167)

Eksempelet i forrige avsnitt viste også at verbet måtte flyttes for at setningen skulle bli grammatisk, og er som sagt et eksempel på V2-regelen i bruk. Om du ser etter, kan du se at verbet «*forlot*» står i preteritum, og derfor er verbet i følge tabellen finitt. Dette stemmer også godt overens med V2-regelen, for den sier at det alltid er det finitte verbet som flytter til andre ledd ved behov.

En kan også se etter ordstillingen i en setning for å bestemme om det er en hel- eller leddsetning, ut fra kunnskapen du nå har om V2-regelen og finittet:

- I hovedsetninger kommer subjektet før og setningsadverbialet etter det finitte verbet

Su V Adv V
Lena vil ikke sove

Eksempel:

- I leddsetninger kommer både subjekt og setningsadverbial før det finitte verbet

Su Adv V
(Lena sa) at hun ikke vil sove

Eksempel:

Subjunksjon

Leddsetninger blir innledet av subjunksjoner. Siden leddsetningen er underordnet helsetningen er subjunksjonen en underordnende konjunksjon. Noen av subjunksjonene vi har er *at*, *om*, *da* og *når*.

Eksempel: Julia synger når hun går hjem

I eksempelet over er «*når hun går hjem*» leddsetningen. Leddsetningen kan også stå fremst i den fullstendige setningen:

Eksempel: Når hun går hjem, synger Julia

Men allikevel er det «*når hun går hjem*» som er leddsetningen. Det kan en vite siden «*når*» står fremst i den delen av setningen. I tillegg gir ikke leddsetningen alene mening, i motsetning til «*Julia synger*», som dermed er en helsetning.

Her kan du også se at leddsetningen fungerer som første setningsledd, og at verbalet også her kommer som andre ledd (siden det er en fortellende helsetning). Men innad i leddsetningene skal det altså ikke være V2-struktur.

Nektingsadverbet «ikke»

Hvis nektingsadverbet «ikke» er en del av en helsetning, skal det stå etter både subjektet og det modale hjelpeverbet.

Eksempel: Vi kan ikke møtes i morgen

Tidsadverbialet «i morgen» kan her også tematiseres i helsetningen, men det modale hjelpeverbet vil da fremdeles stå som andre ledd.

Eksempel: I morgen kan vi ikke møtes

Når nektingsadverbialet «ikke» er med i en leddsetning kommer det etter subjektet og før det finitte verbet.

Eksempel: (Jeg sa) at vi ikke kan møtes i morgen

Unntak

I tillegg til at V2-regelen ikke gjelder for leddsetninger, gjelder den heller ikke for setningstypene spørresetninger, relativsetninger imperativsetninger. Det er også noen adverbialer som har fri ordstilling og derfor kan ødelegge for V2-regelen.

Det lyriske språket og mange dialekter følger heller ikke V2-regelen. Det er fordi disse språktypene har en mer fri setningsstruktur, og er derfor egentlig irrelevante i denne sammenhengen (men det kan være greit å ha nevnt det, for den som måtte lure).

- **Spørresetninger:** Nå er denne setningsformen litt mer komplisert enn som så, siden det herunder igjen kommer to setningsformer: Ja/nei-spørsmål og hv-spørsmål.

Unntaket er i dette tilfellet ja/nei-spørsmålene, men det vises eksempler til begge

- Ja/nei-spørsmål: Spørsmål som forventer å få ja eller nei til svar

Eksempel: Reiser du ofte? → V1

- Hv-spørsmål: Spørsmål som begynner med et spørreord. Når hv-ordet i hovedsetninger flytter frem og danner en spørrende hovedsetning, skal det være V2, men ikke i leddsetninger ⁶

Eksempel: Hvordan reiser du dit? → V2

⁶ Kilde: (Eide, K.M., 2015, s. 144)

Eksempel: Hvordan jeg reiser, spør du? → V3

Imperativsetninger: Verbet er her bøyd i tempusformen imperativ, og setningen fungerer ofte som en kommando

Eksempel: Spis maten din nå! → V1

- **Frie adverbialer:** Adverb som «*kanskje*» og «*bare*» kan stå flere steder i setningen, og derfor står ikke nødvendigvis verbalet i andre ledd:⁷

Du vil kanskje ikke
Kanskje vil du ikke
Eksempel: Kanskje du ikke vil

⁷ Kilde: (Faarlund, J. T., et al, 1997, s. 814)

Kilder

Eide, K. M. (2015). Kapittel 4: Tilegnelse av verbale kategorier. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 135- 189). Oslo: Novus AS

Eide, K. M. og Busterud, G. (2015). Kapittel 1: Kompetanse og performanse: kunnskap og produksjon. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 19- 54). Oslo: Novus AS

Faarlund, J. T., Lie, S. og Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget

Hagemann, K. (2018). Hovedsetning. I *Store norske leksikon*. Hentet fra:

<https://snl.no/hovedsetning>

Hovedsetning. (u.å.) I *Bokmålsordboka*. Hentet fra:

https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=helsetning&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=begge

Inversjon. (u.å.) I *Bokmålsordboka*. Hentet fra:

https://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=inversjon&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&begge=+&ordbok=begge

Kunnskapsdepartementet. (2018). *Fornyer innholdet i skolen* (Nr: 132-18). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fornyer-innholdet-i-skolen/id2606028/>

Utdanningsdirektoratet. (2013) *Læreplan i norsk (NOR1-05)*. Hentet fra:

<https://www.udir.no/kl06/NOR1-05/Hele/Kompetansemal/kompetansemal-etter-10.-arstrinn>

Utdanningsdirektoratet. (2018). *Norsk*. Hentet fra:

<https://hoering.udir.no/Hoering/v2/197?notatId=363>

Åfarli, T. A. og Eide, K. M (2003) *Norsk generativ syntaks*. Oslo: Novus AS